

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ СВІТИ
АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

На правах рукопису

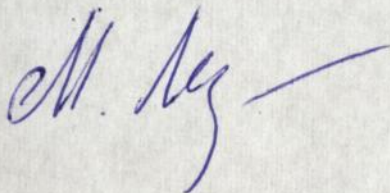
Лещенко Марія Петрівна

**ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДО ЕСТЕТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ ЗА РУБЕЖЕМ**

(на матеріалах Великобританії, Канади, США)

13.00.04 – професійна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ – 1997

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті педагогіки і психології професійної освіти Академії педагогічних наук України

Науковий консультант:

ЛНБ України ім.В.Стефаніка

00553217 (N)

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук,
професор
Рудницька Оксана Петрівна

доктор філософських наук,
професор
Семашко Олександр
Миколайович

доктор педагогічних наук,
професор
Волошина Ніла Йосипівна

Провідна установа:

Київський державний
лінгвістичний університет

Захист відбудеться 19 лютого 1997 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.61.01 в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України за адресою: 254060, м.Київ, вул. М.Берлінського, 9, зал засідань (V поверх).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України за адресою: 254060, м.Київ, вул. М.Берлінського, 9.

Автореферат розіслано: 18 січня 1997 р.

Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради

Г.М.Цибульська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і ступінь дослідженості проблеми. Відродження української національної школи передбачає естетизацію всіх ланок навчально-виховного процесу через їх інтеграцію з кращими здобутками світової культури. Вітчизняній теорії і практиці відомі унікальні підходи до естетичного виховання (А.Макаренко, В.Сухомлинський, В.Верховинець та інші), співзвучні сучасним зарубіжним концепціям. Це сприяє осмисленню і творчому використанню досвіду естетичного виховання за рубежом, зокрема у Великобританії, Канаді, США, оскільки вказані країни мають значні педагогічні досягнення і розвинену широку систему професійної підготовки вчителів.

Теорія і практика естетичного виховання у Великобританії, Канаді, США ґрунтується на давніх національних та історичних традиціях і залежить від державної політики тієї чи іншої країни в галузі освіти. Водночас простежується подібність багатьох теоретичних підходів і практичних шляхів реалізації, що пояснюється активним міжнародним співробітництвом цих країн в області естетичного виховання та виробленням єдиної концептуальної бази.

Спілкування та обмін думками між спеціалістами естетичного виховання у Великобританії, Канаді, США здійснюється за допомогою педагогічних товариств, які видають журнали, збірники й монографії. У Великобританії, наприклад, діє «Королівське товариство виховання через мистецтво»; у США - «Національна асоціація художнього виховання»; аналогічні товариства існують у Канаді та інших зарубіжних країнах. При ЮНЕСКО створене «Міжнародне товариство виховання через мистецтво».

ЛНБ ім. В. Стефанишин
АН України

Функції цих товариств полягають у збиранні інформації про художнє виховання в окремих країнах, в організації міжнародних наукових конференцій, семінарів, конгресів. Матеріали конференцій регулярно публікуються у відповідних виданнях, присвячених дослідженням загально-філософського, соціологічного, психологічного та естетичного характеру.

Виходячи з порівняльного аналізу численної зарубіжної літератури останніх років, можемо визначити такі спільні концептуальні установки:

- відхід від авторитарної системи з її жорсткими вимогами до організації педагогічного процесу;
- система обов'язкового естетичного виховання кожної особистості незалежно від рівня її художньої обдарованості та професії;
- інтеграція мистецтвознавчих та інших дисциплін у єдиному педагогічному процесі;
- використання мистецтва з метою психотерапевтичної дії.

На перший план виступає людська індивідуальність: кожна особистість має можливість виявити свій унікальний творчий потенціал. Зростає роль педагога в естетичному вихованні, ведуться пошуки збалансованих підходів щодо вибору оптимальних методик і технологій підготовки вчителів у вищій школі.

У сучасному постмодерністичному суспільстві, для якого характерні багатобарвна культурна мозаїка, широке впровадження комп'ютерів, потужний інформаційний потік, стандартизація свідомості, уніфікація, деперсоналізація особистості, виникає нагальна потреба у розробці і впровадженні мобільних, дієвих педагогічних підходів. Для означення інтегрованої методичної системи, основні компоненти якої включають класичні досягнення і новітні наукові здобутки, використовується поняття педагогічна технологія. Головна мета педагогічної технології полягає у

вихованні освіченої людини, яка в інформаційному потоці вміє виділити особистісно значимі знання і розуміє, як їх використати у конкретній ситуації, тобто домінанта відводиться не оволодінню технічними навичками (вміє працювати з комп'ютером, модерною аудіо-відеоапаратурою тощо), а гнучкому інтелекту, сформованій естетичній свідомості.

До найсуттєвіших ознак педагогічної технології належать такі:

- спрямованість на виховання особистості, толерантної до навколишнього різноманіття і багатобарвності як характерної ознаки сучасного світу;
- утвердження полікультурних виховних принципів;
- орієнтація на свідоме сприймання інформації та готовність поділитися нею;
- формування потреби вчитися і навчати;
- гармонізація духовних і матеріальних вимірів сучасного життя.

На цьому ґрунті формується нове бачення ролі вчителя, котрий має віддавати перевагу широкому спектру рівноправних розв'язань, пошуку варіантів консенсусу (і-і) на противагу альтернативному вибору (або-або).

Окремим аспектам вивчення зарубіжного досвіду присвятили наукові праці такі вітчизняні вчені: Н.Абашкіна, А.Барбарига, Л.Булай, Н.Винокурова, В.Жирова, О.Ковязінова, Л.М.Латун, О.Леонт'єва, О.Локшина, Б.Мельниченко, А.Парінов, Г.Степенко, О.Сухомлинська, І.Тараненко та інші. Проте проблема підготовки вчителів до естетичного виховання у високорозвинутих англійських країнах ще не знайшла ґрунтового наукового висвітлення. Це і зумовило вибір теми дослідження «Технології підготовки вчителів до естетичного виховання за рубежом (на матеріалах Великобританії, Канади, США)».

Об'єктом дослідження є процес професійної підготовки вчителів у Великобританії, Канаді, США.

Предметом дослідження є пріоритетні зарубіжні технології підготовки вчителів до естетичного виховання.

Мета дослідження: виявити провідні тенденції у системі підготовки вчителів до естетичного виховання за рубежом (на матеріалах Великобританії, Канади, США) і визначити суттєві характеристики пріоритетних зарубіжних технологій естетизації педагогічного процесу.

Гіпотеза дослідження. Попереднє вивчення численної філософської і психолого-педагогічної літератури дає підставу висловити думку, що пошуки зарубіжних вчених (Великобританія, Канада, США) мають цілеспрямований системний характер.

З огляду на це логічним видається припущення, що наявна інтенсифікація наукових досліджень сприятиме виявленню дієвих педагогічних підходів до естетичного виховання, які становитимуть теоретико-практичний інтерес діявчизняних педагогів.

Концепція дослідження. Філософсько-естетичні і культурологічні узагальнення зарубіжних концепцій дієвості мистецтва у педагогічному процесі ґрунтуються на домінанті загальнолюдських цінностей, науковості, креативності, полікультурності. У площині підготовки вчителів до естетичного виховання особливо увиразнюються такі структурні елементи загальної системи:

- обов'язкове естетичне виховання кожної особистості незалежно від рівня художньої обдарованості та професійної спеціалізації;

- створення умов для виявлення і розвитку творчого потенціалу кожної індивідуальності;

- широке використання психотерапевтичних, етнозахисних, особистісно-відтворювальних та інтеграційних функцій мистецтва;

- формування нового бачення ролі вчителя, котрий, віддаючи перевагу широкому спектру рівноправних розв'язань, виховує естетичну свідомість, здатну сприйняти і правильно оцінити надбання попередніх періодів і популярну масову культуру.

Оскільки для всіх педагогічних явищ притаманні естетичні характеристики, то доцільно використовувати універсальну категорію «естетичне поле». Це поняття застосовується для характеристики потенційних естетичних властивостей об'єкта, які проявляються у процесі взаємодії джерела і реципієнта при гармонійному поєднанні чуттєвого і раціонального, підсвідомого і свідомого, евристичного і гедоністичного.

Таким чином, алгоритмізація процесу підготовки вчителів до естетичного виховання полягає у формуванні вмінь створювати, активізувати естетичне поле різних дисциплін і всієї сфери навчально-виховної діяльності.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети, концепції та гіпотези визначено такі завдання дослідження:

- здійснити історико-ретроспективний аналіз теорії та практики естетичного виховання в зарубіжних країнах для виявлення актуальних щодо впровадження у вітчизняну освіту підходів;
- охарактеризувати сучасні теорії, які входять у зміст зарубіжної педагогічної освіти;
- вивчити особливості підготовки вчителів мистецтвознавчого циклу;
- виявити принципи інтеграції мистецтва з пізнавальною діяльністю у ході підготовки вчителів до викладання філологічних, природничо-математичних, соціальних дисциплін;
- з'ясувати специфіку методичної підготовки вчителів, шкільних психологів до використання мистецтва як засобу психотерапевтичного впливу на особистість;
- дослідити методіку використання новітніх педагогічних

технологій визначення естетичних характеристик інформаційного потоку у полікультурному середовищі;

- вивчити естетичний аспект педагогічної діяльності української діаспори щодо виховання гуманістично спрямованої особистості, яка усвідомлює власну етнічну сутність і наділена полікультурним світоглядом.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на засадах історико-естетичного підходу до концепції професійної підготовки вчителів, розкриття функціональних взаємозв'язків «мистецтво й особистість», «мистецтво і соціум», «мистецтво й цивілізація». Науковий пошук здійснено на основі принципів взаємодії, взаємовпливів та єдності національного і загальнонародського, інтеграції освітніх процесів, трактування світової культури як полікультурної структури, що складається з унікальних і неповторних національних цінностей.

Універсально широке методологічне значення має розуміння функцій естетичного виховання в гармонійному розвитку особистості, яка є багатогранною індивідуальністю, історично складною ідентичністю.

Теоретичною основою дисертації є положення про історичний, науковий, об'єктивний характер порівняльно-педагогічного дослідження, критеріальним апаратом якого виступають цінності загальнонародського виміру.

Теоретичною базою дослідження стали твори основоположників світової естетичної думки (Арістотель, Платон, Гегель, Кант), провідних зарубіжних науковців (Дж.Дьюї, Г.Рід, В.Лоуенфельд, А.Уайтгед, Т.Манро, Р.Арнгейм, Ф.Спаршотт, Б.Кріттенден, П.Еббс, Т.Г'юджес, М.Тіппет та інші), видатних вітчизняних філософів і педагогів (Г.Сковорода, К.Ушинський, І.Франко, С.Русова, Г.Ващенко, В.Сухомлинський, В.Барка), сучасних дослідників естетичного аспекту професійної підготовки

вчителів (І.Зязюн, Л.Коваль, О.Кудін, О.Рудницька).

Вивчення проблеми дослідження ґрунтувалося також на змістовних наукових працях відомих українських учених з питань підготовки вчительських кадрів А.Алексюка, М.Євтуха, В.Майбороди, Н.Ничкало, М.Ярмаченка та інших.

Для розв'язання поставлених завдань використовувалися теоретичні та емпіричні методи дослідження. Проведено історико-ретроспективний аналіз і вивчено сучасний концептуальний апарат науково-методичної вітчизняної та зарубіжної монографічної літератури, періодики, матеріалів конференцій, семінарів з проблем естетики, естетичного виховання, порівняльної педагогіки, професійної підготовки вчителів. Водночас результативними виявилися порівняльно-педагогічні діагностуючі методики (спостереження, опитування, бесіди, інтерв'ю, тестування, участь у семінарах, аналіз результатів діяльності), які застосовувалися під час перебування дослідника у педагогічних коледжах Канади і США.

Дослідження проводилось упродовж 1988-1996 років і охоплювало низку етапів науково-педагогічного пошуку згідно з тематичним планом науково-дослідних робіт АПН України.

Перший етап (1988-1993 рр.) – теоретичне осмислення проблеми, початок дослідницько-експериментальної роботи, аналіз та вивчення монографічної літератури і наукових публікацій у періодичній пресі.

Другий етап (1990-1993 рр.) – вивчення сучасних науково-методичних підходів до професійної підготовки вчителів, здійснення порівняльно-педагогічного аналізу проблеми.

Третій етап (1993-1996 рр.) – узагальнююче осмислення концептуальної структури дослідження на основі аналізу результатів відрядження до педагогічних коледжів Канади і США. Розробка моделі реалізації ідей дисертації у школі «Чарівний

світ». Оформлення результатів проведеного дослідження, публікація монографії, статей, методичних рекомендацій.

Наукова новизна дослідження. У дисертації вперше проведено комплексний порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки вчителів до естетичного виховання у Великобританії, США, Канаді протягом XIX-XX століть.

У роботі дається ґрунтовна характеристика теоретичного базису естетичного виховання у зарубіжних країнах, розкрито процеси становлення і розвитку сучасних концепцій, виявлено провідні тенденції і національну специфіку у конкретних проявах загальних закономірностей функціонування педагогічної освіти.

Дослідження з'ясовує цілісну систему підготовки вчителів різних фахів (мистецтвознавчі, гуманітарні, соціальні, природничо-математичні дисципліни) до естетичного розвитку вихованців засобами мистецтва, до інтеграції мистецтва з пізнавальною діяльністю; до психотерапевтичної стабілізації і гармонізації особистості. До наукового апарату дисертації включено великий обсяг раніше невідомої зарубіжної педагогічної літератури.

Теоретична значущість дослідження полягає в науковому осмисленні здобутків зарубіжної педагогічної думки з точки зору загальнолюдських цінностей, у виявленні та характеристиці тих пріоритетів, які можуть бути використані у вітчизняній педагогічній освіті; у визначенні та аналізі новітніх педагогічних технологій, які раніше не досліджувалися.

Практичне значення дослідження становлять:

– теоретично обґрунтовані та детально охарактеризовані пріоритети зарубіжної педагогічної освіти, які мають місце у сфері підготовки вчителів до естетичного виховання учнів;

– моделі новітніх педагогічних технологій виховання інформаційної грамотності та естетичної свідомості особистості у

полікультурному середовищі, а також інтеграції мистецтва з пізнавальною діяльністю у загальноосвітньому процесі;

– охарактеризовані педагогічні підходи до використання мистецтва з метою стабілізації, гармонізації індивідуальності.

Зміст і результати дослідження мають практичну цінність для викладачів педагогічних вузів, студентів, учителів мистецтвознавчих, філологічних, соціальних, природничо-математичних дисциплін, шкільних психологів, психотерапевтів, вихователів дошкільних закладів.

Матеріали дисертації можуть бути використані:

- при розробці концепцій естетичного виховання;
- при складанні освітніх програм, полікультурних моделей;
- при визначенні тематики актуальних педагогічних досліджень;
- при підготовці монографій, посібників, методичних рекомендацій, навчальних планів, спецкурсів, семінарів для студентів.

Вірогідність наукових положень та результатів дисертаційного дослідження забезпечується методологічною обґрунтованістю його теоретичних положень, застосуванням різноманітних взаємодоповнюючих методів науково-педагогічного пошуку, адекватних його об'єкту, предмету, меті і завданням.

Апробація дослідження здійснювалася у доповідях і виступах на міжнародній науковій конференції «Порівняльний аналіз сучасних систем вищої освіти в реформуванні вищої школи України» (Києво-Могилянська Академія, 1996); на Всеукраїнських наукових конференціях та читаннях, присвячених проблемам професійної підготовки вчителів (Полтава, 1993, 1994, 1995, 1996; Херсон, 1993; Чернігів, 1993; Харків, 1994), у повідомленнях на науково-практичних конференціях Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (1994-1996), на семінарах викладачів Гавергальського і Брокпортського

коледжів (США, Канада, 1996), у виступах перед педагогічними і науковими працівниками української діаспори.

Впровадження. На основі використання проміжних і кінцевих результатів дослідження розроблено навчальні програми, лекційні курси, посібники та рекомендації. Матеріали дослідження впроваджуються у Полтавському педагогічному інституті ім. В.Г.Короленка, на їх основі розроблена альтернативна педагогічна модель, яка реалізується в авторській школі «Чарівний світ», що функціонує з 1994 року.

Особиста участь здобувача в одержанні наукових результатів доведена нестандартністю його авторських ідей та теоретичними розв'язаннями проблеми, оригінальністю практичного застосування отриманих висновків, що відображено в 30-ти одноосібних публікаціях.

На захист виносяться:

- концепція про гуманістичну спрямованість, загальнолюдську значимість, творчий характер здобутків зарубіжних учених (Великобританія, Канада, США) у галузі естетичного виховання і педагогічної освіти;

- виявлені провідні тенденції у зарубіжній системі підготовки вчителів до естетичного виховання, визначальними характеристиками яких є: орієнтація на здійснення творчого принципу навчання, що виражається у підпорядкуванні технічних навичок творчій реалізації особистості, надання особливого статусу різним видам мистецтв у навчально-виховному процесі, інтеграція мистецтва з пізнавальною діяльністю у ході вивчення гуманітарних, соціальних, природничо-математичних дисциплін на основі цільового, мотиваційного, змістового, креативного інтеграційних принципів, використання психотерапевтичних, етнозахисних і особистісно-відтворювальних функцій мистецтва;

- визначені суттєві характеристики пріоритетних зарубіжних

технологій естетизації педагогічного процесу, а саме: технологія створення естетичного поля, сутність якої у гармонійному поєднанні чуттєвого і раціонального, підсвідомого і свідомого, евристичного і гедоністичного у педагогічному процесі; технологія визначення естетичних характеристик інформаційного потоку, спрямована на формування естетичної свідомості, що проявляється у здатності особистості орієнтуватися у різновидах масової культури, технологія виховання полікультурної особистості з духовно багатим поліфонічно-культурним світоглядом, який формується на основі принципів педагогіки добротворення.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків і списку використаної літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано вибір теми, її актуальність, об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, концепцію, завдання, теоретико-методологічні основи і методи дослідження, наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, викладено положення, які виносяться на захист, подано відомості про апробацію і впровадження результатів роботи.

У першому розділі – «Теоретичні основи професійної підготовки учителів до естетичного виховання у Великобританії, Канаді, США» – проведено історико-ретроспективний аналіз теорії та практики естетичного виховання і висвітлено сучасні зарубіжні концепції, що входять у змістовий компонент професійної підготовки вчителів.

Становлення і розвиток теорії і практики естетичного виховання у високорозвинутих англійських країнах (Великобританія, Канада, США) невіддільні від досягнень і проблем світової педагогічної думки, кристалізованої у працях Платона, Арістоте-

ля, Канта, Шіллера, Локка, Герберта та інших видатних мислителів. На цій основі з середини XIX століття ішов інтенсивний процес пошуків і відкриття тих педагогічних принципів, які під сучасну пору склалися у струнку систему професійної підготовки учителів до естетичного виховання.

Аналізуючи складні перипетії боротьби різних наукових напрямків, шкіл, концепцій, американський учений А.Ефленд у 1990 році визначив дві основні течії, що пронизують всю історію педагогічної теорії і практики: перша – це традиція наукового раціоналізму; друга – романтичного експресіонізму. Під науковим раціоналізмом учений підрозуміває теорії, що підтверджуються науковими дослідженнями. До романтичного експресіонізму, на думку вченого, належать концепції, що ґрунтуються на глибокому переконанні та вірі в авангардну позицію мистецтва і митців у соціальному прогресі. На часовій шкалі XX століття А.Ефленд виділяє п'ять основних періодів, упродовж яких відбувалося формування концептуальної бази естетичного виховання, і пропонує таку хронологічну схему:

РОКИ	Науково-раціоналістична течія	Романтично-експресіоністська течія
1900-1918	<i>соціальної ефективності</i>	<i>романтично-ідеалістична</i>
1919-1940	<i>прагматизму</i>	<i>творчої експресії</i>
1959-1965	<i>предметної централізації</i>	<i>антикультури</i>
1966-1980	<i>доцільності</i>	<i>суб'єктивного якісного дослідження</i>
1981-по т.ч.	<i>досконалості</i>	<i>критичної теорії</i>

Розрив у числовій послідовності пояснюється дестабілізуючи-

ми факторами II світової війни та її наслідками.

Дисертант підкреслює, що визначені А.Ефлендом історичні етапи характеризують вирішальні за впливом періоди розвитку теорії і практики естетичного виховання і відображають конфлікт між тими науковцями, хто вбачає головний результат викладання мистецтва в оволодінні знаннями, уміннями і навичками, та іншими дослідниками, котрі розглядають мистецьку діяльність в рамках педагогічного процесу як засіб збереження і самореалізації особистості. Традиційно науково-раціоналістичний напрямок асоціюється з педагогічною моделлю «виховання через мистецтво», в якій останнє виступає методологією навчання; природничі, математичні, гуманітарні знання, уміння, навички формуються у процесі художньої діяльності, тобто домінанта робиться на інтелектуальному розвитку, який проходить у своєрідному мистецькому полі. Учитель використовує музику, хореографію, спів, драматичну гру, образотворче мистецтво для глибокого усвідомлення, запам'ятовування учнями математичних, філологічних, природничих і т.п. понять, формує вміння переносити набутий досвід з однієї ділянки діяльності в іншу. Романтично-експресіоністська течія відображає модель «виховання у мистецтві», згідно з якою останнє виступає окремою галуззю пізнання. Вивчаючи музику, хореографію, театр, живопис, учні набувають спеціальних знань, умінь і навичок. Оскільки мистецькі категорії пов'язані з понятійним апаратом інших дисциплін, то їх успішне засвоєння сприяє глибшому опануванню загальноосвітніми предметами.

Розуміння того факту, що елементи обох моделей є складовими гармонійно збалансованого педагогічного процесу, прийшло з 80-х років XX століття. З цього часу розпочався процес інтеграції двох основних тенденцій (науково-раціоналістичної та романтично-експресіоністської), в основу якого покладено принцип мистецького самовираження у ході і в результатах навчальної діяльності.

Таким чином, естетично-ідеальна педагогічна модель одночасно включає компоненти «виховання через мистецтво» і «виховання у мистецтві». Зазначимо, що у початковій школі увага акцентується на «вихованні через мистецтво», а для підлітків та учнів старших класів переважаючим є підхід «виховання у мистецтві».

Сучасна методична модель естетичного виховання мозаїчна за своєю структурою і передбачає усвідомлення педагогом таких основних положень:

- Процес естетичного виховання включає якісне оцінювання навколишньої дійсності, зокрема творів мистецтва.

- Один із способів пробудження естетичної чутливості полягає у безпосередній художній діяльності.

- Ефективний метод формування естетичних умінь – навчити різними способами виявляти власну реакцію на продукт художньої діяльності інших.

- Естетичне виховання ефективно за умов реалізації педоцентричних педагогічних підходів:

- а) стимуляція дослідження і самовираження шляхом використання творчих завдань;

- б) уникнення авторитарного диктату щодо художньої діяльності;

- в) використання естетичної термінології у бесідах з вихованцями;

- г) розкриття інших способів оцінки діяльності учнів, окрім безпосереднього учительського контролю;

- д) залучення вихованців до сприймання творчого процесу і його результатів.

Стосовно практичної реалізації цієї моделі, то безпосередній аналіз стану естетичного виховання у кращих зарубіжних школах дає підстави досліднику відзначити її ефективність при одночасній

тенденції до розвитку. Зарубіжні науковці працюють над її удосконаленням і трансформацією у відповідності з теорією множини інтелектів. Її автор, американський дослідник Г.Гарднер, ґрунтуючись на новітніх психолого-неврологічних і психічних дослідженнях, стверджує, що внаслідок тривалого часу еволюції людина набула здатність мислити щонайменше сімома способами, котрі він називає «інтелектами»: математичним, лінгвістичним, музичним, просторовим, тілесно-кінестичним, внутрішньоособистісним та міжособистісним. Головна складність у реалізації цілісного педагогічного процесу полягає у проектуванні теорії множини інтелектів на методичну площину, оскільки виникає потреба у розробці конкретних методів сприймання наукових понять сімома вказаними способами.

На основі глибокого вивчення теорії і практики естетичного виховання у зарубіжних країнах дисертант відзначає, що в сучасних умовах існує стійка тенденція до поєднання у педагогічній моделі найкращих досягнень різних часових періодів, а це створює неповторну мозаїку колишніх протилежних наукових концепцій і поглядів.

Увібравши в себе найкращі досягнення попередньої естетичної думки (Дж.Дьюї, Г.Рід, В.Лоуенфельд, А.Уайттед, Т.Манро, Р.Арнгейм), сучасні зарубіжні концепції естетичного виховання становлять багатогранну поліфонічну структуру. Інтегруючим компонентом цих теорій є орієнтація на виховання особистості з усталеним естетичним світоглядом, в основі якого лежать загальнолюдські цінності та пріоритети.

Коло досліджуваних проблем, пов'язаних з естетичним розвитком індивідуальності, надзвичайно широке: значення естетичного виховання для розвитку людського індивіда (Д.Брунер, П.Еббс, Л.Рейд, Р.Скратон), роль різних видів мистецтв у естетичному вихованні: (Г.Бенток, Дж.Веллей, М.Грін, П.Еббс,

М.Тіппет), взаємозв'язок естетичного виховання і творчого розвитку особистості (П.Еббс, Е.Сторр), виховання естетичних почуттів (Д.Бест, Р.Гібсон, Л.Кнайт); естетичне виховання на заняттях з мистецтвознавчих, гуманітарних, природничо-математичних дисциплін (П.Брінсон, Е.Вебб, Ч.Гейтскелл, Т.Пейтмен, Ч.Пламмерідж, К.Свонвік, Т.Г'юджес); розвиток естетичного сприймання сучасних засобів масової інформації і культури (С.Вард, Р.Ватсон, Б.Шаліро); естетичне виховання обдарованих дітей (Ч.Гейтскелл, П.Еббс, Е.Сторр, Т.Г'юджес); естетичне виховання дітей з деякими відхиленнями у розвитку (Н.Кукук, А.Ріордан, Дж.Сілк, Б.Френдліч, В.Шварц).

У дисертації проаналізовано основні напрями наукових досліджень, спрямованих на теоретико-практичну підготовку педагогів до естетичного виховання.

Своєрідним синтезом сучасної педагогічної думки (Великобританії, Канади, США) є праці професора Сассекського університету Пітера Еббса. У центрі його досліджень – природа естетичного. Найбільш фундаментальною властивістю людської особистості П.Еббс вважає естетичне почуття. Співвідносячи категорії «естетичного і художнього виховання», П.Еббс справедливо твердить, що «естетичне» за своєю сутністю набагато ширше від «художнього». Справжній митець, на думку П.Еббса, – філософ, який шукає шлях до розкриття сутності досвіду у символічній манері.

Естетичне сприймання світу трактується вченим як здатність почуттів сприйняти істину. Важливим є те, що П.Еббс оперує поняттям «естетичний розум», тобто властивість збалансованої психіки, що сформована у гармонійному навчальному процесі. Британський естет вважає, що будь-яка художня діяльність ґрунтується на двох джерелах: біологічному і культурологічному. Якщо учень вигадає казки, співає, танцює, малює, то він реалізує

внутрішній чуттєвий імпульс через культурні форми, вже набуті людством, своєрідно трансформуючи їх. Кожен окремих вид мистецтва (музика, живопис, театр, хореографія, поезія) має власне естетичне поле, яке базується на певній традиції. Художня діяльність, за Еббсом, це є активізація естетичного поля. Процес сприймання мистецтва вчений розглядає як своєрідний політ у мистецький космос, що об'єднує евристичне з гедоністичним, тобто пізнання з насолодою. Головним у добре збалансованому навчальному плані, програмі, педагогічній системі повинне бути естетичне поле, яке забезпечить гармонійне виховання творчої особистості.

Надзвичайно цікавими і актуальними для педагогічної науки і практики є погляди Ентоні Сторра на природу творчого процесу, єдність художньої і наукової діяльності, взаємозв'язок між естетизацією та індивідуалізацією виховання. Британський вчений встановлює такий функціональний взаємозв'язок: індивідуалізований виховний процес за своєю суттю є творчим і естетичним. Справедливою є і зворотна залежність: естетичне виховання є творче і індивідуалізоване. У світлі цієї теорії викладачі різних дисциплін основний критерій естетизації педагогічного процесу повинні вбачати у творчій реалізації обдарувань учнів. Сфера творчого виявлення (художня або наукова) залежить від характеру обдарувань особистості.

Методологічні питання естетичного виховання, взаємозв'язки між естетичним і екологічним розглядаються у роботах Роберта Скратона, професора естетики в Бірбек коледжі Лондонського університету («Естетика архітектури», «Мистецтво і уява», «Сучасна філософія як нехтування естетичного»). Саме естетика, за Скратоном, дає відповідь на вічну проблему доцільності людського буття. Оскільки світ створений за законами краси і гармонії, то людська діяльність повинна підпорядковуватися цим

законам.

Теорія естетичного сприймання є предметом вивчення Луїса Рейда, заслуженого професора філософії та виховання Лондонського університету. Вчений стверджує, що існують загальні закономірності у сприйманні різноманітних видів мистецтв (музики, живопису, драми). Важливим моментом, на думку Рейда, є підготовленість особистості до пізнання мистецтва. Суб'єкт сприймання має володіти певним запасом мистецтвознавчих знань, в той же час повинен вміти відчувати красу. Отже, завдання естетичного виховання полягає в одночасному збагаченні особистості інформацією і чуттєвим досвідом, оскільки недоліки різноманітних навчальних підходів учений вбачає у домінуванні однієї з сторін сприймання. Він був твердо переконаний, що «не може бути знань без почуттів і не можна відчувати, не знаючи». Роботи Рейда мають вирішальний вплив на сучасну теорію і практику естетичного виховання.

Загальну теорію виховання почуттів на всіх рівнях британської системи освіти (від ясельних шкіл до коледжів) розробив викладач Кембріджського університету Рекс Гібсон.

Гібсон виділяє найбільш важливі характеристики почуттів, які мають особливе значення для педагогічної діяльності. Почуття є універсальні і повсюдні. Учителі не можуть уникнути впливу на почуття учнів, тому вкрай необхідно усвідомлювати, які почуття формуються і виникають у вихованців в результаті педагогічної діяльності.

Почуття рівноправні, тобто «вони не є привілеєм якоїсь соціальної групи або особистості». Педагоги повинні пам'ятати, що почуття, які вони переживають, так само властиві їх учням.

Остання характеристика, яку повинен враховувати педагог, виховуючи почуття, це їх динамічність, пов'язаність з певним проміжком часу. Учитель повинен врахувати, що почуття скрізь

наявні, інколи завуальовані, затінені іншими проявами особистості, але завжди притаманні будь-якому виховному процесові.

На основі проведеного дослідження Гібсон виробив такі рекомендації для втілення педагогічної системи «активного естетичного виховання»:

- для надання студентам можливості виявити власні почуття навчальні програми, плани різноманітних шкіл, коледжів повинні передбачати вивчення різних видів мистецтв;

- виховання почуттів повинне бути в центрі уваги викладача будь-якої дисципліни, оскільки почуття не є прерогативою тільки мистецтв;

- емпатія (мистецтво співпереживання) повинна стати невід'ємною частиною різних навчальних програм: учням треба вчитись емпатії, але і вчителі мусять уміти поставити себе на місце учня і відчувати те, що він відчуває під час спілкування з педагогом;

- обов'язком учителя має стати відповідальність за створення атмосфери співчуття, співпереживання, взаєморозуміння;

- педагогічний процес повинен спрямовуватись на формування уміння контролювати власні почуття та емоції.

Програма активного естетичного виховання пройшла експериментальну апробацію в національному проекті «Шекспір і школа».

Оригінальними щодо природи естетичних почуттів є погляди Девіда Беста, професора філософії університетського коледжу Соунсі (Великобританія). Вчений вважає, що людська психіка – складне інтегроване явище і трактування її структури як простої суми двох несумісних сфер (абстрактно-логічної та чуттєво-емоційної) є явною вульгаризацією. Саме такий спрощений підхід до тлумачення людського індивіда і призводить до непоправних помилок у педагогічній практиці, коли одні дисципліни несуть відповідальність лише за рацію, а інші – тільки за емоції.

Грунтуючись на положеннях Еразма Ротердамського «людьми не народжуються, ними стають», Дж.Бенток, професор педагогіки Лейкастерського університету, визначає такі функції мистецтва у виховному процесі: людинотворча («перетворення простої натури малятка у багатогранну особистість»); квазітерапевтична («можливість виявити свої почуття, емоції»); контрольню-регулююча («здійснення контролю над формою і способами самовираження»). Основними методичними підходами у вихованні Бенток вважає причетність школярів до культурної спадщини, творчої діяльності. Дослідженню цієї проблеми у дисертації приділена значна увага.

Суттєвою складовою частиною підготовки учителів до естетичного виховання учнів є оволодіння методиками використання міфів, оповідей, легенд, казок у педагогічному процесі. Слід відзначити, що важливим функціям міфології у творчому розвитку особистості присвятили свої роботи видатний британський поет Т.Г'юджес («Міф і виховання»), відомий американський теоретик інтелектуального виховання Д.Брунер, філософ і педагог П.Еббс («Місце міфології у вихованні», «Виховання, фантазія та внутрішнє життя чуттів») та інші.

Ряд дослідників відстоює необхідність створення особливого світу мистецтв у навчальних закладах. На думку професора філософії та виховання Колумбійського університету (США) М.Грін, необхідною умовою реалізації активного виховання виступає спеціальна підготовка учителів, яка включає курс хореографії, образотворчого мистецтва, музики, драми. Особливість цих курсів – інтеграція творчої діяльності педагогів з вивченням історії та теорії мистецтва, відвідування музеїв, театрів, концертів тощо. Характерним є запрошення професійних митців, (художників, композиторів, хореографів, режисерів) для читання відповідних курсів. У результаті такої підготовки ці педагоги, за

свідченням М.Грін, показали (порівняно з учителями, які не навчались за такою програмою) вищий рівень комунікативних умінь, грамотно використовували основні мистецтвознавчі категорії у процесі викладання інших дисциплін, вміло створювали сприятливу атмосферу, знаходили можливості для використання музичного, хореографічного, образотворчого мистецтва в школі.

Аналогічні погляди щодо естетизації професійної підготовки педагогів належать Дж.Едді, професорові драми в Бейлор-Університеті, консультантові Рокфеллерівського фонду «Мистецтво і виховання».

На погляд дисертанта, за останній час педагогічна думка працює над активізацією процесу формування учительської особистості. Суттєвим фактором при цьому виступає перенесення в естетичну сферу індивідуального життєвого досвіду. Так, П.Еббс розглядає різні форми художнього відображення автобіографічних моментів (оповідання, драма, танець, малюнок, фотомонтаж, відеофільм) як важливу частину педагогічної підготовки, що «дає можливість переосмислити власний життєвий і виховний досвід і впливатиме на майбутню учительську діяльність». М.Грушет педагогічною доцільністю автобіографічних історій вважає формування відчуття динамічності власного «я» і відповідне сприймання процесу розвитку індивідуальності учня. Професор Р.Грегем (Канада), визначаючи за цією педагогічною технологією статус нового «художнього жанру з власним естетичним полем», вказує на необхідність подальшої розробки теорії використання автобіографій у виховному процесі.

Звичним стало із сфери естетичного виховання вилучати так звану «масову культуру» у всіх її різновидах. А між тим, вплив масової культури на формування особистості надзвичайно великий. Ігнорування цього явища привело до серйозних недоліків у підготовці педагогічних кадрів. Тому ряд вчених-педагогів

(Д.Боулз, С.Воуд, Р.Ватсон, Ф.Рейнсберрі, Б.Смарт, Е.Флінн, Дж.Фоулс) займаються визначенням структурних компонентів масової культури, її естетичної та педагогічної вартості. Значний інтерес становлять так звані навчальні програми «середовищної грамотності», головною метою яких є допомогти школярам критично оцінювати різноманітні форми впливу середовища на особистість, розвивати естетичне сприймання навколишнього світу та запобігати маніпуляціями над людиною. Вирішальним у застосуванні цих методик є сформоване ставлення педагога до засобів комунікації і масової культури.

Таким чином, пошуки зарубіжних учених-педагогів спрямовані на виявлення форм і методів естетизації навчально-виховного процесу. У полі їхньої уваги перебувають проблеми становлення людської особистості у її найрізноманітніших естетичних проявах. З новаторських позицій у сучасній зарубіжній педагогічній науці трактується взаємозв'язок між «естетичним», «емоційним», «творчим», «індивідуалізованим» вихованням, розкриваються естетико-виховні можливості всіх навчальних дисциплін, зовнішнього середовища. Найважливіші функції у реалізації цілей естетичного виховання відводяться особистості вчителя, його професійній майстерності.

У другому розділі – «Педагогічні основи підготовки учителів до естетичного виховання» – висвітлено технології створення естетичного поля, з'ясована специфіка підготовки учителів мистецтвознавчих дисциплін (образотворчого мистецтва, музики, хореографії, драми).

На початку другого розділу мова йде про загальну систему підготовки зарубіжних фахівців до естетичного виховання, яка включає чотири взаємопов'язаних компоненти: цільовий, змістовий, операційний і результативний.

Формування у майбутніх педагогів ціннісних уявлень про

значення мистецтва для розвитку дитячої індивідуальності, а також вироблення у студентів умінь естетизувати викладення будь-якої навчальної дисципліни закладено у цільовому блоці навчальних програм. Теоретичний фундамент різноманітних педагогічних технологій ґрунтується на таких положеннях програми «Виховання мистецтвом»:

- мистецтво – це універсальний суспільний феномен, що сприяє глибокому усвідомленню своєрідності людства (подібності та відмінності між расами, релігіями, культурними традиціями);

- мистецтво – результат людської творчості, тому воно незаміниме при розвитку креативних здібностей;

- мистецтво виступає для дитини засобами пізнання самої себе і навколишнього середовища, формує навички контролю за власним фізичним, розумовим та емоційним розвитком;

- мистецтво створює сприятливе середовище для особистісного вираження потреб кожної людини; залучення школярів до художньої діяльності поліпшує їх комунікативні уміння, розмовляти, писати, малювати, співати і т.д.;

- у процесі художніх занять дитина отримує можливість розкрити в собі нахили до різноманітних професій (актора, танцюриста, музиканта, художника, фотографа, архітектора, учителя), а також ряду технічних спеціальностей (інженера зі світла, акустичних явищ, фахівця з дизайну виставок тощо);

- вивчення мистецтва є корисним для повсякденного життя, сприяє формуванню певного життєвого стилю і способу проведення вільного часу;

- як засіб залучення дітей і учителів до творчої діяльності мистецтво є джерелом естетичної насолоди і розумового розвитку, сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання і викладання;

- складовими елементами мистецтва є звук, мова, колір, лі-

нія, форма, простір, час, маса, енергія. Оскільки вони притаманні й іншим навчальним дисциплінам, то створюються умови для їх інтеграції;

- процес проникнення мистецтва в систему загальної освіти створює сприятливі умови для виявлення талановитих дітей, чій здібності могли бути не помічені при традиційному навчанні;

- «виховання мистецтвом» є в деяких випадках єдино можливим підходом до навчання учнів-правопорушників та учнів з емоційними розладами;

- мистецтво відіграє важливу роль при навчанні дітей-інвалідів;

- життєво важливе значення у естетичному вихованні дітей повинні мати культурні заклади (музеї, художні галереї, театри).

Виходячи з наведених вище програмних положень, зарубіжні спеціалісти визначили чотири основні шляхи естетизації педагогічного процесу. Перший з них полягає у розробці інтеграційного курсу (об'єднання образотворчого, музичного, хореографічного, драматичного мистецтва), на викладання якого відводиться шоста частина щоденного навантаження.

При такому підході студентів націлюють на реалізацію педагогічної технології «групове викладання» (team teaching), яка передбачає співробітництво викладачів мистецтвознавчого циклу.

Другий шлях полягає у доповненні змісту кожної навчальної дисципліни естетичними компонентами, зокрема пропонується викладати «естетику мовлення», «естетику математики», «естетику природознавства» тощо. Вивчення мистецтвознавчих предметів ведеться диференційовано.

Третій шлях орієнтує на періодичне проведення тематичних занять-блоків, де окремі мистецтвознавчі та загальноосвітні дисципліни інтегруються навколо спільних для них понять.

Четвертий шлях пропонує розглядати мистецтво як базову

основу загальної освіти. При такому підході викладаються дисципліни типу «Образотворче мистецтво і математика», «Музика і фізика», «Хореографія і література» тощо.

Як справедливо вважає американський фахівець з проблем естетичного виховання віце-президент Центру естетичного виховання у штаті Міссурі С.Мадея, найбільш оптимальний щодо впровадження є другий шлях естетизації педагогічного процесу, оскільки він є найпростішим з точки зору практичної реалізації. Перший, третій і четвертий підходи потребують корекції зусиль кількох фахівців, значних матеріальних затрат, тоді як визначення естетичного поля окремої дисципліни під силу одному викладачеві, котрий пройшов відповідну підготовку. Сумарний ефект від такої педагогічної технології полягає у створенні своєрідної «естетичної парасолі», яка вкриває весь педагогічний процес. Таким чином, головне завдання кожного педагога полягає у формуванні в учнів уявлень про естетичну цінність явищ навколишнього світу та у вихованні естетичних почуттів засобами предмету.

Необхідною умовою здійснення естетичного виховання є усвідомлення учителем важливості художнього впливу на особистість учня в процесі навчання. Під цим кутом зору дисертант розглядає погляди канадського вченого Б.Кріттендена на естетичну суть діяльності учителя.

Кріттенден виділяє три основні етапи дій педагога:

1. Актуалізація, інтеграція знань, а також озброєння учнів новими поняттями, необхідними для адекватного сприймання, розуміння творів мистецтва.

2. Детальний аналіз спонтанних і конвенційних (умовних) асоціацій, які виникають у процесі сприймання художнього твору дитиною і впливають на її афективну сферу.

3. Опис характеру чуттєвого впливу об'єкта на спостерігача.

Щоб сформувати в учнів таке ж естетичне ставлення до об'єкта, як і в учителя, необхідно апелювати до досвіду дітей у різних сферах (інтелектуальній, моральній, релігійній).

Сучасні технології естетичного виховання орієнтують на створення педагогом такої навчальної ситуації, яка б стимулювала пізнавальну діяльність на позитивному чуттєво-емоційному фоні. Тому заслуговують на увагу погляди канадського ученого Ф.Спаршотта про місце ігрового методу в процесі естетичного розвитку дитини, оскільки саме у грі найбільшою мірою розвиваються дитяча уява, фантазія, без яких творчість немислима.

Естетизацію шкільного побуту обґрунтували вчені Р.Артур, М.Джеймс, Ал.Дрент, М.Ковін, Ал.Фармер, Л.Фремен. Висунута ними концепція «шкільного щастя» зумовлена потребою естетизації поведінки учнів, виробленням у них стійкого комфортного самопочуття. Цьому сприяє своєрідний кодекс поведінки, прав і обов'язків учнів, девізом якого є: «Якщо ти дотримуватимешся цих прав, то будеш щасливим у нашій школі».

До найефективніших методик належить «Стратегія створення активної пізнавальної дії», яка націлена на формування в учнів почуття естетичного задоволення від процесу пізнання, стимулює пошукову, творчу діяльність, активізує сприймання, мислення уяву і фантазію.

Особливе значення цієї методики полягає у її варіативності: вона може реалізуватися при викладанні будь-якої навчальної дисципліни. Технологія естетизації пізнавального середовища передбачає поступове впровадження фронтальних, фронтально-групових, групових, групово-індивідуальних та індивідуальних форм виховання. Винесення на перший план фронтальних форм пояснюється студентам як необхідність створення у дитини відчуття радості від входження у класний колектив та спілкування з ровесниками і вчителями.

Характерною рисою методичної підготовки до оволодіння «стратегією створення активної пізнавальної дії» є її висока креативність. Студентів орієнтують на творчу діяльність, а не на репродуктивне відтворення методичних рекомендацій. Типовим є ненав'язування майбутнім учителям єдиного підходу до реалізації педагогічного блоку. Сталими залишаються лише вимоги до логічної послідовності педагогічної діяльності: придумай, сплануй, реалізуй і проаналізуй. Характерно, що із різноманіття запропонованих форм і методів виховання кожен студент має можливість відібрати ті, що найбільш йому імпонують.

Високого рівня ефективності можна досягти у процесі індивідуалізованого пізнання. Увага студентів зосереджується на тому, що «індивідуалізація не означає навчання кожного учня окремо від інших, а передбачає можливість реалізувати власний потенціал школяра (здібності, потреби, бажання) у контексті діяльності всього колективу». Саме індивідуалізація педагогічного процесу і створює умови для формування естетичних почуттів радості, щастя, оскільки внутрішні потреби особистості реалізуються в ході дослідницької діяльності.

Педагогічні технології включають у себе своєрідні навчально-виховні блоки, які функціонально поєднуються («Святкування», «Спостереження та аналіз», «Експериментування», «Дослідження», «Конструювання», «Інтерв'ювання», «Схематизація», «Координатно-графічна інтерпретація», «Створення мапи проблем», «Придумування історій», «Редагування», «Звіт», «Детектив упродовж дня», «Розв'язування задач», «Розповідь мовою тіла», «Інтелектуальний штурм» тощо).

Реалізація естетизованих педагогічних технологій передбачає наявність творчої індивідуальності учителя і вимагає від студентів цілого ряду вмінь, які формуються у ході прослуховування різних курсів («Драматичне мистецтво і загальна освіта учнів», «Образо-

творче мистецтво і музика під час викладання академічних дисциплін», «Казка в педагогічному процесі»).

У дисертації наголошується, що кожна окрема технологія має власну цінність і одночасно складає структурний елемент головного інтегруючого блоку «Дослідження». Педагогічна майстерність учителя полягає у створенні своєрідної мозаїки пошукової діяльності шляхом комбінації різноманітних блоків, що забезпечує естетизацію навчального процесу. Такий підхід створює ефект «новизни», урізноманітнює пізнавальну діяльність, звільняє її від зайвої стандартизації, консерватизму, одноманітності.

В основі підготовки педагогів до естетичного виховання учнів на заняттях мистецтвознавчого циклу (образотворче мистецтво, музика, хореографія, драматичне мистецтво) лежить усвідомлення учителем того, що кожен мистецький предмет має власне естетичне поле, яке необхідно активізувати. Передусім майбутні вчителі повинні знати, що виховання в учнів естетичних почуттів насолоди, задоволення, бажання до художньої діяльності (практичної і споглядальної) є головним завданням предметів мистецтвознавчого циклу. А формуванню технологічних навичок (вміння малювати, співати, танцювати і т.д.) відводиться другорядна роль. Саме в атмосфері творчості, акцентуації особистісного, неповторного створюються умови для розкриття духовного потенціалу, виховання справжньої творчої індивідуальності.

Високий рівень естетизації притаманний викладанню мистецтв і методичних дисциплін, оскільки, як справедливо відмічає ряд фахівців з вузівських курсів (Г.Банток, Д.Бест, М.Грін, П.Еббс, Ю.Едді), лише особистість, що отримала власний досвід естетичної насолоди від художньої діяльності, намагатиметься його відтворити. Визначальним фактором є індивідуальність викладача, який, добираючи зміст, форми і методи навчання, надає підготовці майбутніх учителів неповторні, прита-

манні лише її риси, колорит.

При всій різноманітності програм коледжів мають місце і спільні моменти, а саме: загальна структура курсу (теоретична і практична), формування у студентів умінь розробляти різні навчальні програми, реалізувати міжпредметний підхід, виявляти і розвивати обдарування учнів, надавати методичну допомогу учителям загальноосвітніх дисциплін, працювати з розумово відсталими дітьми і дітьми-інвалідами. На заняттях з образотворчого, музичного, хореографічного і драматичного мистецтв чітко вираховується змістовий і процесуальний компоненти підготовки вчителів.

Центральною проблемою різноманітних курсів з методик викладання образотворчого мистецтва є формування у студентів умінь виховувати і розвивати інтерес учнів до художньої діяльності. Саме виховання естетичних почуттів виступає першочерговим завданням учителя. У цьому контексті важливо підкреслити, що визначальним у доборі кадрів для викладання мистецтвознавчих дисциплін на дошкільному і початковому шкільному рівні є вміння педагога спілкуватися з дітьми, стимулювати їх творчий розвиток. Звідси випливає, що перевага надається учителеві гуманістичної спрямованості, який має необхідний мінімум знань з художніх технік, тобто може і не бути спеціально підготовленим з образотворчого мистецтва.

Пропагуючи широке впровадження художньої діяльності під час викладання різних дисциплін, зарубіжні вчені рекомендують призначати грамотного спеціаліста-художника координатором навчальної програми, який консулює вчителів, поглиблює їх знання з образотворчого мистецтва. Проте вступати у безпосередню взаємодію з дитячим колективом рекомендується спеціалістам з дошкільної та шкільної психології й педагогіки. Такий підхід ґрунтується на тому, що для справжнього митця часто головним

мірилом ефективності програми виступає кінцевий результат у контексті його відповідності законам краси, а не залучення дитини до творчої діяльності і розвиток її особистості. Оскільки домінанта професійних критеріїв при оцінці дитячої творчості, як доведено зарубіжними вченими, шкодить стимуляції творчої індивідуальності, то перевага надається загальнопедагогічній майстерності, а не професійним художнім умінням. Одночасно навчання образотворчого мистецтва у середніх і старших класах загальноосвітньої школи ведеться висококваліфікованими фахівцями художнього профілю. Це забезпечує викладання факультативних, поглиблених курсів, на які орієнтуються учні, котрі пов'язують у майбутньому свою професійну діяльність з мистецтвом.

Важливим елементом підготовки учителів до естетичного виховання на уроках музики, за визначенням британських вчених К.Свонвік і Д.Тейлор, є формування умінь розробляти змістовні, цінні власною неповторністю навчальні програми. Це тим більш важливо, оскільки при розв'язанні цієї проблеми чітко простежуються дві основні тенденції. Перша полягає у домінанті інтересів, бажань учнів, відповідно до чого визначаються зміст, форми, методи занять. Проте такий підхід, як правило, приводить до серйозних прогалин у музичних знаннях, тому що спонтанний педагогічний процес не характеризується системністю. Друга тенденція, на противагу першій, ядро музичної програми вбачає у жорсткому визначенні обсягу знань, умінь, навичок, які необхідно формувати. Викладання музики при цьому перетворюється на навчання музичного ремесла. Більшість теоретиків і практиків схиляється до думки, що основною метою музичного виховання, незалежно від віку, мусить стати розвиток естетичного сприймання, визначальною ознакою якого є здатність особистості розуміти музику і реагувати на неї із задоволенням, захопленням.

При розробці різноманітних програм музичного виховання

студентів привчають орієнтуватися на три базисні компоненти (розуміння музики, технічні навички, інформаційне збагачення), комплексне використання яких створює фундамент естетичного розвитку особистості. У дисертації наводяться вимоги до знань і навичок у відповідності з цими компонентами.

Специфіка професійної підготовки студентів музичних спеціальностей полягає в ознайомленні їх з різними методичними системами, оригінальними педагогічними ідеями. Очевидно, що відмова від схоластичних методів навчання, орієнтація майбутніх учителів на акцентуацію творчої діяльності створює умови для розвитку естетичного сприймання вихованців засобами музичного мистецтва, формує в їх уяві унікальний образ неповторного феномена музики.

У систему естетичного виховання органічно входить хореографія. До середини 80-х років танці були складовою частиною занять з фізичної культури. На сучасному етапі простежується стійка тенденція до викладання хореографії як окремого предмету з першого по випускний клас, а це зумовлює гостру необхідність у спеціальних педагогічних кадрах. Викладачі танців готуються на хореографічних факультетах при університетських коледжах.

Різноманітні педагогічні підходи об'єднує спільна установка на підготовку вчителів до розробки добре збалансованих навчальних програм, які спрямовані на розвиток творчого потенціалу учнів, їх естетичного сприймання та збагачення здобутками світової хореографічної культури. Ці завдання розглядаються у контексті реалізації міжпредметних зв'язків і конкретизуються для кожної вікової групи, починаючи з раннього віку.

При навчанні дошкільників увага звертається на ознайомлення дітей з будовою власного тіла, вивчення його експресивних можливостей. Для кожного заняття учитель має визначити мету, зміст, методи його проведення. Розпочинати рекомендується з

підготовчих вправ, які безпосередньо пов'язані з навчальною темою і акцентують чуттєвий розвиток дошкільника. Завдання різноманітних ігрових ситуацій полягає у створенні стійкого позитивного ставлення дошкільника до хореографії. Так, Гарт, Олдрідж підкреслюють, що навчання танцю має бути тим чуттєвим і захоплюючим досвідом, який залишається в особистості на все життя. Вміле поєднання тренувальних вправ з пізнавальною активністю ігрового характеру є визначальним технологічним принципом, який покладено в основу підготовки вчителів танцю для дітей дошкільного віку. Зазначимо, що, як правило, такі заняття проводить вихователь, а спеціаліст з хореографічною кваліфікацією виступає консультантом. Такий підхід надзвичайно дієвий і стає можливим завдяки входженню хореографії до компоненту підготовки фахівців з дошкільної педагогіки і психології.

Складовою частиною професійної підготовки вчителів є опанування структурних особливостей шкільного курсу і програм з танцювального мистецтва. Студенти хореографічних відділень засвоюють особливості змісту навчання за трьома основними рівнями: дошкільнята – учні п'ятого класу (Д-5); учні шостих-восьмих класів (6-8); учні дев'ятих-дванадцятих класів (9-12).

Своєрідне місце серед художніх дисциплін займає драматичне мистецтво. Специфіка підготовки вчителів до викладання драми визначається факультетом, який видає диплом. Випускники драматичних факультетів здобувають право на викладання окремого курсу драми при якомуга ширшій інтеграції її з іншими навчальними дисциплінами. Курс драми, що читається на філологічних факультетах, передбачає введення драматизації на уроках з мистецтва мовлення. Майбутні вчителі початкової школи, вихователі дошкільних закладів теж проходять спеціальну підготовку з драматичного мистецтва. Зазначимо, що

для підвищення загального культурного та кваліфікаційного рівня фахівців драма викладається на факультетах технічних, комерційних, медичних, військових коледжів.

Незважаючи на різноманітність підходів, при підготовці спеціалістів спільною є установка на виховання естетичного сприймання театрального мистецтва.

Існують універсальні вимоги до організації знань з драми. Учитель повинен вміти грамотно спланувати і провести чотири основні етапи драматичного уроку.

На першому підготовчому етапі створюється необхідна для заняття атмосфера шляхом проведення релаксаційних і тренувальних вправ. Релаксаційні вправи треба добирати так, щоб учні змогли відчувати себе готовими експресивно рухатись і говорити.

Другий етап драматичного уроку безпосередньо пов'язаний з першим і передбачає використання педагогом певних форм стимулювання, визначення цілей, завдань заняття, а також спільне з учнями планування пізнавальної діяльності.

При підготовці третього етапу драматичного уроку педагог повинен правильно визначити той вид театральної діяльності, який оптимально забезпечить реалізацію мети і завдань уроку у відповідності з віковими особливостями та досвідом учнів. Тому закономірним є ознайомлення майбутніх учителів з різними видами театральної діяльності та специфікою їх використання у навчально-виховному процесі (ритмічна драматизація, пантоміма, словесна інтерпретація, імпровізація літературних творів).

На четвертому етапі драматичного уроку студентів привчають діагностувати потенціальну спроможність акторського досвіду учнів за рівнем глибини створеного образу, умінням контактувати з партнерами і відчувати аудиторію. Оцінювання проводиться трьома балами: «відмінно», «добре», «потребує

покращення».

У цілому підготовка вчителів до викладання драматичного мистецтва спрямована на розвиток естетичного потенціалу студентів, їх чуттєвого сприймання, позитивної самооцінки, організаторських, комунікативних умінь, фізичного й духовного вдосконалення.

У третьому розділі – «Підготовка до естетичного виховання шляхом інтеграції мистецтва з пізнавальною діяльністю» – дана характеристика шляхів, методів, прийомів інтеграції мистецтва із загальноосвітнім педагогічним процесом; з'ясовано особливості використання мистецтва як методології вивчення філологічних, соціальних, природничо-математичних дисциплін; розкрито психотерапевтичні функції мистецтва; висвітлено новітні педагогічні технології інформаційної грамотності у полікультурному середовищі.

На початку третього розділу йдеться про принципи інтеграції мистецтвознавчих дисциплін.

Суттєвою особливістю професійної підготовки вчителів є орієнтація на об'єктивний взаємозв'язок між предметами мистецтвознавчого циклу. Студенти пізнають ті закономірності, що лежать в основі реалізації міжпредметних зв'язків у навчальному процесі і визначаються такими чотирма принципами: цільовий, мотиваційний, поняттєвий, креативний.

Інтеграція за цільовим принципом передбачає формування умінь визначати спільні для різних предметів навчальні завдання і реалізувати їх через систему підібраних методів і прийомів. Майбутніх учителів навчають, що до дидактичних цілей інтегруючого характеру належить формування умінь вільно інтерпретувати задану тему (різними художніми засобами, техніками), реалізація індивідуального підходу до розв'язання поставленого завдання, виховання умінь діставати інформацію з

різних джерел. Якщо реалізація хоча б одного з поставлених завдань є бажаною при вивченні конкретної теми, то інтеграція вважається доцільною. Так, розвиток чуттєвого сприймання учнів є важливим завданням всіх мистецтвознавчих дисциплін. Уміння спостерігати – необхідний компонент навчання учнів акторської майстерності, без чого неможливо зіграти ту чи іншу роль. Подібне можна сказати і про процес образотворчої, хореографічної творчості. Вивчення людської особистості у контексті її природничого і культурного середовища також виступає поєднуючим фактором між художніми дисциплінами.

Здійснення мотиваційного принципу ґрунтується на використанні одного виду мистецтва як засобу мотивації іншого. Пантомімічні вправи, які розслабляють тіло, настроюють на рух під музику, що обумовлює виникнення складніших танцювальних композицій. Але не існує танцю без ритму. Дослідження і придумування танцювальних ритмічних малюнків ритмічно поєднується із грою на музичних інструментах. Музику можна зобразити за допомогою ліній, форм, кольорів, переходячи, таким чином, до образотворчої діяльності. Виготовлення ляльок, декорацій, костюмів створює передумови для драматичної творчості. У драмі, як у кожному іншому виді мистецтва, існують можливості для органічного поєднання музики, танцю, образотворчої діяльності, вербальної творчості.

Синтезування мистецтвознавчих предметів навколо спільних для всіх дисциплін категорій є реалізацією поняттєвого принципу інтеграції. Для прикладу студенти розглядають якесь конкретне поняття й вчать, як його можна використати у функції з'єднувальної ланки між різними предметами.

Виходячи з креативного (творчого) принципу інтеграції, студенти мають навчитися оцінювати рівень засвоєння навчального матеріалу за характером творчої діяльності

вихованців. Такий підхід ґрунтується на концепції про відтворення особистістю власного потенціалу у тій сфері художньої діяльності, яка найбільш імпонує її індивідуальним нахилам і адекватна рівневі набутих умінь.

Прослухавши музику, переглянувши запис балетного фрагменту чи уривок з драматичного спектаклю, студенти вчаться переносити творчий імпульс у різні мистецькі сфери. Такий підхід не тільки забезпечує гармонійність педагогічного процесу, а є діагностуючим фактором щодо обдарувань дітей. Крім загальних прийомів кореляції мистецтвознавчих предметів, студентам пропонують спеціальні курси, в рамках яких майбутні вчителі навчаються інтегрувати окремі дисципліни (музика і образотворче мистецтво; образотворче мистецтво і хореографія; музика і драма).

Акцент робиться на формуванні умінь інтегрувати вивчення конкретного навчального матеріалу через реалізацію міжпредметного підходу. При цьому, всіляко стимулюючи творчість студентів, їм радять звертатися за порадами до спеціалістів, а також впроваджувати метод колективної педагогіки.

У школах англomовних країн філологічні дисципліни вивчаються у межах одного інтегрованого курсу «мистецтво мови». Під час підготовки студентів до інтеграції філологічних і мистецтвознавчих дисциплін видається своєрідний методичний «ключ»: чітко усвідомлювати навчальні завдання, враховувати вікові особливості та інтереси дітей і, що є головним, власним прикладом стимулювати творчість вихованців.

Велике значення надається вивченню фольклору (казок, міфів, байок, легенд, оповідей). Багатющий потенціал народної творчості найглибше усвідомлюється у процесі його відображення в різних художніх формах (декламування, драма, поезія, опера, хореографія, проза, оркестрова композиція, пісня, живопис,

скульптура). Алгоритм підготовки студентів до реалізації такого підходу полягає в тому, щоб навчити їх організовувати з учнями обговорення можливої трансформації словесного мистецтва в інший вид творчості. Неприйнятним є авторитарне нав'язування художньої діяльності, коли вчитель жорстко регламентує творчість учня. Рекомендується розпочинати з пантоміми, яка органічно переходить у драму. Проте правомірні й інші прийоми. Увагу студентів привертають до такого факту, що деякі твори за своїм характером, формою, сюжетом досить точно підказують пісню, музичну п'єсу, вірш, різнокольорову акварель. Завдання учителя полягає в навчанні відчувати спорідненість різних мистецьких жанрів, одночасно стимулюючи нетрадиційні прийоми реалізації творчого задуму.

Майбутнім учителям викладаються спеціальні курси, в яких інтегруються різні види мистецтв з літературою, адже, як справедливо зазначив професор Каліфорнійського університету Г.Ріко, «ці курси мають допомогти студентам зрозуміти, що саме мистецтво є тим чарівним клеєм, який природничі, соціальні, гуманітарні дисципліни єднає у цілісному навчальному плані». Професор Г.Ріко викладає курси «Інтеграція з мистецтвом», «Епоха відродження і сучасність», в яких інтегруються література, історія, філософія, природознавство, мистецтво. У результаті проведених досліджень якість знань майбутніх учителів, які прослухали інтегровані курси, набагато вища, і темп засвоєння інформації значно швидший, «вони вчаться краще, з більшим бажанням, за допомогою спеціальних методик стають синтезаторами власних знань і досвіду викладача».

В основі кожного курсу викладені три основні технології:

- 1) домінанта чуттєвого елемента з метою акцентуації уваги студентів;
- 2) комплексний аналіз літературних і живописних метафор

для отримання індивідуальної реакції студентів;

3) написання літературних мініатюр з метою виявлення рівня засвоєння навчального матеріалу (творча підсумкова робота).

Підкреслимо, що контроль за успішністю студентів ведеться не за оцінкою обсягу засвоєного матеріалу, а за наявністю творчого підходу при аналізі певного явища. Своєрідність вивчення художнього твору полягає не у збагаченні студентів інформацією (сюжет, образи, мова тощо), а у виявленні суб'єктивної реакції особистості на основі паралельного аналізу явища в образотворчому, музичному, літературному жанрах і у проектуванні розглянутих ідей на власний життєвий досвід.

Успішному викладанню соціальних дисциплін сприяє їх інтеграція з мистецтвознавчими предметами, в основі якої лежить єдність чуттєвого і раціонального. Реалізація такого підходу забезпечується різноманітними університетськими курсами («Мистецтво і географія», «Мистецтво і виховання», «Мистецтво та історія»), а також теоретичними і практичними заняттями у системі післядипломної перепідготовки (центри, інститути, музеї).

Автор дисертації розглядає суттєві аспекти підготовки учителів до естетичного виховання шляхом інтеграції мистецтвознавчих і соціальних дисциплін (історія, право, географія). Передусім студентів знайомлять з важливими ознаками міжпредметних технологій. Якщо цілі мистецтвознавчих і соціальних дисциплін співзвучні, то процес кореляції предметів є бажаним і можливим. Для формування навичок здійснення міжпредметного підходу за цільовим принципом визначаються ті навчальні завдання, що є спільними для інтегрованих курсів.

Заслугує уваги методика використання інформації про минуле як джерела художньої діяльності. Зокрема, вивчивши особливості життя стародавньої індіанської сім'ї, взаємини членів родини, ритуали, святкові церемонії, специфіку одягу, характерні

ознаки кухні, харчування, спосіб оформлення житла, учитель спонукає учнів відобразити набутий досвід у різноманітних художніх формах: малюнках, слайдах, лялькових виставах тощо. Особливо ефективні групові форми роботи, коли кожен учень вибирає окремого члена сім'ї, виготовляє ляльковий образ, дотримуючись наукової інформації про зовнішність, одяг стародавніх індіанців. Далі виконуються декорації, розігруються сценки, які фотографуються з подальшим виготовленням слайдів. Здебільшого розробляється 3-4 версії подій, у відповідності до яких і виготовляються слайдофільми. Перегляд слайдів супроводжується усними розповідями, музикою, піснями. Такий підхід дозволяє урізноманітнити традиційну методику викладання соціальних дисциплін, зробити її захоплюючою, сповненою різноманітних загадок, несподіванок.

Головним завданням у підготовці спеціалістів до естетичного виховання у процесі викладання природничо-математичних дисциплін (біології, фізики, математики) є формування умінь сприймати красу і цілісність природного середовища, отримати насолоду від абстрактного моделювання реальностей.

Інтеграційна за своєю суттю є нова технологія «Виховання в природі». Її високий естетичний потенціал базується на відповідності педагогічних методів природі людини, на гармонійному поєднанні особистості з навколишнім світом. Реалізація цієї технології здійснюється через органічне злиття двох принципів – релаксаційного і пізнавального. Конкретні форми їх використання можуть бути найрізноманітнішими.

Інтеграція фізики з мистецтвом полягає у художній інтерпретації фізичних явищ (гравітації, конвекції, вітру, інерції, електро-магнетизму, світла тощо) за допомогою образотворчого, музичного, хореографічного мистецтва. На основі вивчених законів практикується виконання іграшок (повітряних зміїв, мобайлів,

машин, ляльок тощо).

Уміння розрізняти форми, розміри предметів пов'язані із сприйняттям природних явищ навколишнього світу. У художників особливе відчуття різних співвідношень у природі. Воно відображається у картинах, скульптурах та інших художніх творах. Тому заняття образотворчим мистецтвом, ліпленням сприяють глибшому розумінню математичних закономірностей.

Оригінальні методики інтеграції мистецтва з математикою розробляються в канадському психолого-педагогічному центрі у Квебеку під керівництвом професора З.Дієнеза, автора посібника для учителів «Математика через почуття, ігри, танці, образотворче мистецтво».

У процесі формування математичного поняття Дієnez виділяє п'ять стадій. На першій стадії в ході ігрової ситуації відбувається інтуїтивне ознайомлення учня з математичним поняттям. Потім, на другій стадії, відбувається узагальнення набутого досвіду шляхом порівняння різних ігрових ситуацій. Математична абстракція формується на третій стадії, коли, «награвшись в різні ігри з аналогічними правилами, порівнявши їх, учень приходять до потрібних узагальнень». Третя стадія є вирішальною у процесі формування математичного поняття. Висновок, який робить учень, рекомендується закріпити у його свідомості шляхом наочної інтерпретації у формі діаграм, схем, таблиць. Тому четверта стадія називається інтерпретаційною. При зіставленні наочних інтерпретацій виникає необхідність найменування математичного поняття. Це відбувається на п'ятій стадії символізації. На постійній стадії вивчаються аксіоми, доводяться теореми. У процесі поступового формування математичних понять учитель, на думку Дієнеза, «повинен приймати до уваги роль різних почуттів учнів: кінестетичних, тактильних, аудіовізуальних, котрі відіграють важливу роль у становленні

математичного мислення».

Професор С.Бертон, спеціаліст з хореографії, і професор С.Лейн, спеціаліст з математики і комп'ютерного навчання (університет штату Флоріда) розробили інтеграційний курс, що об'єднує геометрію, музику, хореографію, образотворче мистецтво і комп'ютерне навчання. Серцевиною методики є трифазний процес. Фаза перша: формування одних і тих же самих понять у різних видах діяльності під час занять з живопису, хореографії, музики, комп'ютерів. Наприклад, вивчення різних видів ліній відбувається при їх зображенні за допомогою людського тіла (танець), голосу (мелодійні лінії співу, музичних фрагментів), образотворчих засобів (малювання), креслярських приладів (геометрія), дисплею (комп'ютер). У ході другої фази відбувається розкриття взаємозв'язків, усвідомлення того, що, незалежно від джерел створення, лінії притаманні уніфіковані властивості (неперервність, безкінечність). Третя фаза – виконання творчих композицій – спонукає до оригінальної комбінаторики різних видів ліній на площині і у просторі. При цьому відбувається адаптація досвіду, набутого в одній галузі знань, до іншої.

У дисертації постійно розкриваються надзвичайно широкі функціональні можливості мистецтва, обґрунтовується думка, що вмiле використання його дійового впливу на особистість сприяє стабілізації психічного і фізичного стану вихованців.

Дієвим фактором такого впливу на особистість є психодрама. За своєю сутністю ця форма драматичної діяльності специфічна тим, що в ній акумулюються співзвучні виконавцям думки, джерелом яких є реальні життєві ситуації, що визначають зміст драматизації. Студентів педагогічних коледжів знайомлять з методикою проведення психодрами, оскільки набуті уміння допоможуть уникнути багатьох конфліктів, гармонізують виховний процес. Підкреслимо, що для успішного використання

психодрами учитель повинен володіти основами театрального мистецтва і методикою його використання у школі. У полі зору педагога постійно мають перебувати такі три принципи:

1) комплексність, тобто синтез інтелектуально-почуттєвого і моторного елементів;

2) спонтанність – природна невимушена реакція на різноманітні психогенні фактори;

3) суб'єктивність – безпосереднє включення індивідуума у драматичну колізію.

Велику вагу у професійній підготовці учителя має розвиток прогностичних умінь, здатність визначити можливу конфліктну ситуацію і розв'язати її за допомогою психодрами. При цьому слід мати на увазі три послідовні етапи реалізації педагогічного задуму (підготовчий, основний, аналітичний).

Поряд з психодрамою для діагностики психічного стану учнів, вивчення прихованих конфліктів використовується образна терапія. Вона передбачає формування у майбутніх учителів умінь «читати» дитячі малюнки, застосовуючи образотворчу діяльність як засіб трансформації почуттів, емоцій, думок у візуальні образи.

Яскравим прикладом інтеграції естетичного і психологічного впливу на особистість є бібліотерапія. Суть її полягає в тому, що людина, зустрівшись в літературі проблеми, аналогічні реальним, дістає можливість випробувати свій задум, потреби, почуття, рішення в уявному світі, при цьому запобігаючи хибним крокам, що інколи приводить до трагічних наслідків. За допомогою вміло підбраної книжки людина відходить від конфліктних ситуацій, проблем у світ мрій, ілюзій, зазнаючи відчуття катарсису, вдовolenня, що також знімає стресову ситуацію, урівноважує психічний стан.

Проблемою світового масштабу є створення умов для повноцінного життя людей з відхиленнями у фізичному і духовному

розвитку (порушення слуху, зору, мовлення, опорно-рухового апарату, нервової системи). Як справедливо стверджують К.Блум, Д.Кукук, А.Ріордан, Д.Шомунд, Д.Сілк, технологія «виховання мистецтвом» виступає унікальним засобом для досягнення цієї гуманістичної мети.

У США цілеспрямовану роботу щодо використання психотерапевтичних функцій мистецтва розпочала у 1974 році фундація Кеннеді. Грунтуючись на результатах досліджень різних науководослідних установ (лабораторій, інститутів, мистецьких закладів), була прийнята загальнонаціональна програма «Мистецтво для інвалідів».

Для реалізації програмних положень залучаються педагоги, які пройшли підготовку в спеціальних реабілітаційних центрах. Як правило, це випускники хореографічних, музичних, образотворчих, драматичних, психологічних факультетів. Зазначимо, що при здійсненні реабілітаційних технологій з вихованцями працює група фахівців, до складу якої обов'язково входить лікар.

Актуальність аналізованих у дисертаційному дослідженні проблем особливо виразняється при їх проекції на сучасну духовну сферу суспільства.

Теперішній стан розвитку мистецтва західні культурологи вважають постмодернізмом, методологічні основи якого закладено й розроблено в багатьох філософських, культурологічних і соціологічних вченнях, починаючи від екзистенціалізму. Постмодернізм щонайперше охоплює сферу духовності, людської психіки, мінливості особистості, ролі підсвідомості у світовідчуттях і світобаченні. Засади філософії, естетики і етики постмодернізму визначають підхід до оцінки культури і мистецтва з позицій людської особистості, яка за своєю природою суперечлива, плинна, багата контрастними імпульсами і водночас життєтворча. На цьому ґрунті формуються нові педагогічні технології, що вихо-

вують естетичну свідомість, здатну сприйняти і правильно оцінити надбання попередніх періодів і популярну масову культуру. Оскільки ця культурна мозаїка доноситься до молоді через засоби масової інформації, то ці технології дістали назву «інформаційної грамотності» («media literacy»).

Вони передбачають реалізацію спеціальних навчальних програм, починаючи з дошкільних груп і по 12-й клас включно середньої школи, всіх курсів коледжів 1-го рівня, і входять до складу професійної підготовки учителів всіх профілів. Серед різних засобів масової інформації зарубіжні фахівці виділяють телебачення, кінематографію, радіомовлення, фотосправу, періодику (газети, журнали), а до найбільш експресивних чинників масової культури відносять сучасну музику, відеокліпи та різноманітні розважальні програми.

В основі концептуальної моделі технологій закладено положення про те, що продукція засобів масової інформації і культури має творчий характер і може бути оцінена за естетичними якостями. Вся ця продукція діє на особистість як фактор зовнішнього впливу, і тому людина, яка орієнтується в інформаційному потоці та здатна оцінити естетичну привабливість кожного окремого матеріалу, вважається «інформаційно грамотною», тобто такою, яка здатна визначити художній і творчий рівень масових програм.

Характерною особливістю професійної підготовки учителів до викладання інформаційної грамотності є прищеплення навичок не тільки критично сприймати комунікаційний матеріал, але й збагачуватися досвідом творчої діяльності, тобто відбувається процес формування умінь «творити образний світ» за допомогою різних комунікаційних джерел. Такий підхід ґрунтується на твердженні про необхідність творчого залучення учнів до виготовлення інформаційної продукції як обов'язкового етапу у

формуванні естетичного сприймання.

При вивченні комунікаційних джерел головне завдання вбачається у вихованні «мудрого сприймача» інформації. З цією метою учителям радять оволодіти методиками «виховання сумнівів», «пошуку множинних розв'язань проблеми», «розвитку естетичного плюралізму» при сприйманні різноманітних популярних передач, шоу, музичних програм, надрукованих матеріалів тощо. Для підсилення процесу усвідомлення сприймання інформаційного потоку практикуються творчі завдання. Учні, виконуючи ролі продюсера, режисера, сценариста, кореспондента і т.п., проникають у сутність комунікаційних технологій. Завершальним етапом у ході виховання інформаційної грамотності виступає формування вмінь давати естетичну оцінку побаченому, почутому чи прочитаному матеріалові, ідентифікація його вартісності за шкалою загальнолюдських цінностей між граничними категоріями «прекрасного» і «потворного».

Зважаючи на те, що для підготовки учителів нашої національної школи з проблем естетичного виховання важливе значення має досвід у цій сфері української діаспори, у дисертації відведено спеціальний четвертий розділ для розгляду теми «Естетичний аспект навчально-виховної роботи української діаспори». На думку дисертанта, особливо цінним в теоретико-практичному аспекті є досягнення педагогів української діаспори в розкритті етнозахисних функцій мистецтва і його національної специфіки в умовах існування поліфонічного культурного суспільства. Важливий акцент у цьому розділі зроблено на з'ясуванні теоретичних принципів педагогіки добротворення, утверджену у працях В.Барки, І.Бондарчука, Г.Ващенко, І.Головінського, О.Кульчицького, М.Павлишина, В.Стебельського, Б.Цимбалістого, Г.Черінь. У дисертації розкривається сутність педагогічних технологій «заглиблення в українську мову» і «виховання через

мистецтво», які входять до змістового компоненту підготовки учителів-україністів. У дослідженні наголошено на важливих естетико-виховних функціях музеїв, в яких зберігаються надбання української культури у різних місцях поселення. Дисертант приходить до висновку, що намагання української діаспори виховати в умовах чужинного середовища особистість, яка б не поступалася естетико-інтелектуальним розвитком перед носіями домінуючої культури, а в дечому і перевершувала їх, розкрили перед світовою громадськістю великі можливості полікультурного виховання з ціннісними орієнтаціями загальнолюдського виміру.

У результаті проведеного дослідження дисертантом сформульовані висновки:

Сучасна педагогічна думка концентрується навколо проблем всебічного розвитку людської особистості, формування повноцінного члена суспільства. Глибоке осмислення досягнень світової педагогіки стає необхідною умовою розв'язання виховних завдань у всьому їх комплексі. Однією з суттєвих складових частин цього комплексу є зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання. Значний інтерес для розбудови української школи мають досягнення науковців англomовних країн (Великобританії, США, Канади). Узагальнення представленого матеріалу дозволяє констатувати значну інтенсифікацію наукових досліджень зарубіжних учених у галузі теорії і практики естетичного виховання.

Підготовка педагогічних кадрів ґрунтується на багатогранній поліфонічній структурі сучасних концепцій, які увібрали в себе найкращі досягнення попередньої естетичної думки та інтегрують різноманітні філософсько-естетичні течії.

Професійна підготовка вчителів з різних фахів характеризується алгоритмізацією навчального процесу, що проявляється у використанні педагогічних технологій створення естетичного поля.

В основі застосування цих педагогічних технологій лежить усвідомлення учителем таких важливих моментів:

- кожен навчальний предмет має власне естетичне поле, яке необхідно активізувати;

- вихованню в учнів естетичних почуттів до пізнавальної діяльності потрібно надавати домінуючу роль, а формування технологічних навичок має підпорядкований характер;

- реалізація на всіх етапах навчально-виховного процесу єдності чуттєвого і раціонального, свідомого і підсвідомого, гедоністичного і евристичного створює умови для розкриття духовного потенціалу, виховання справжньої творчої індивідуальності;

- педагогічна майстерність учителя полягає у створенні своєрідної мозаїки пізнавальної діяльності, що продукує ефект «новизни», урізноманітнює навчання, звільняє його від зайвої стандартизації, консерватизму, одноманітності.

Загальна система підготовки вчителів мистецтвознавчих дисциплін до естетичного виховання включає чотири взаємопов'язаних компоненти: цільовий, змістовний, операційний результативний. Вона є досить варіативною і залежить від специфіки вузу.

При всій різноманітності програм коледжів мають місце спільні підходи: загальна структура курсу (теоретична і практична), формування у студентів умінь розробляти різні навчальні програми, реалізувати міжпредметний підхід, виявляти і розвивати обдарування учнів, надавати методичну допомогу вчителям загальноосвітніх дисциплін, працювати з розумово відсталими дітьми і дітьми-інвалідами.

Характерною особливістю підготовки вчителів до естетичного виховання є моделювання педагогічних ситуацій «учитель-учень», в ході яких відпрацьовуються вміння діагностувати чуттєво-емоційний стан вихованців. Введення учнів у дивовижний світ

мистецтва – першочергове завдання учителя, а здатність вихованців відчувати красу виступає головним критерієм ефективності його роботи. Формування технічних навичок (вміння малювати, співати, танцювати і т.д.) не є самоцілью, а підпорядковане творчій реалізації учнів.

У ході дослідження виявленні такі основні закономірності зарубіжної системи професійної педагогічної освіти:

- навчання носить творчий характер;
- мистецтву надається особливий статус у педагогічному процесі;
- до змістового компоненту підготовки вчителів різних фахів входять мистецтвознавчі дисципліни;
- запорукою ефективною підготовки вчителів до естетичного виховання є інтеграційний принцип викладання мистецтвознавчих і академічних дисциплін;
- важлива роль відводиться використанню психотерапевтичних, етнозахисних, особистісно-відтворювальних функцій мистецтва;
- універсальним засобом естетизації педагогічного процесу є технологія створення естетичного поля;
- підготовка вчителів до вивчення класичних культурних цінностей органічно поєднується з технологією визначення естетичних характеристик сучасного інформаційного потоку і різновидів масової культури;
- педагогічна діяльність вважається результативною при умові виховання полікультурної особистості гуманітарного спрямування.

Основа на принципах гуманізму, на домінанті загальнолюдських цінностей, науковості, креативності зарубіжна система підготовки учителів до естетичного виховання має великі потенційні можливості, заслуговує на детальне вивчення і творче

використання.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Подальшого вивчення і наукового обґрунтування потребує порівняльний аналіз змісту, форм, методів підготовки вчителів до естетичного виховання в Україні і за рубежом. Поряд з цим дуже важливим є поглиблення наукових знань про специфіку підготовки вчителів різних фахів до естетичного виховання у таких країнах, як Японія, Франція, Німеччина.

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях автора.

— МОНОГРАФІЇ, МЕТОДИЧНІ ПОСІБНИКИ, ПРОГРАМИ.

1. *Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання*. — 2-е вид., доп. — Київ, 1996. — 11 др. арк.
2. *Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання*. — Київ, 1995. — 10 др. арк.
3. *Естетичне виховання учнів початкових класів загальноосвітньої школи Канади: Методичний посібник*. — М., 1990. — 1 др. арк. /рос. мовою/.
4. *Естетичний аспект навчально-виховної роботи української діаспори*. — Полтава, 1996. — 3 др. арк.
5. *Теорія та історія педагогіки: Програма курсу*. — Полтава, 1996. — 2 др. арк. (авторських — 1 др. арк.).
6. *Теорія та історія дошкільної педагогіки: Програма курсу*. — Полтава, 1994. — 2,5 др. арк. (авторських — 1 др. арк.).

СТАТТІ У НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ЖУРНАЛАХ, ЗБІРНИКАХ, ТЕЗИ ВИСТУПІВ НА НАУКОВИХ КОНФЕРЕНЦІЯХ.

1. *Сучасні зарубіжні коцепції естетичного виховання // Педагогіка і психологія: Наук. — теор. та інформ. журнал АПН України*. — К., 1996. — 1 др. арк.
2. *Мистецтво у контексті природничо-математичних дисциплін // Початкова школа*. — 1996. — № 6. — 0,9 др. арк.

3. *Мистецтво у контексті соціальних дисциплін* // Рідна школа. – 1996. – № 9. – 1 др. арк.

4. *Педагогічний аспект формування національної свідомості для дітей молодшого віку* // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Полтава, 1995. – 0,5 др. арк.

5. *Цілісна педагогічна підготовка як основа формування пізнавальної активності студентів* // Психолого-педагогічна підготовка учителя у вузі. – Полтава, 1992. – 0,4 др. арк.

6. *Театральне мистецтво у системі підготовки учителя початкових класів.* – Харків, 1995. – 0,4 др. арк.

7. *Сучасні технології підготовки учителів до естетичного виховання* // Проблеми естетичного виховання та художньої освіти в системі професійної підготовки вчителів. – Полтава, 1995. – 0,4 др. арк.

8. *Естетичне виховання в дошкільних закладах Канади* // Актуальні проблеми дошкільного виховання. – Полтава-Кременчук, 1994. – 1 др. арк.

9. *Унікальність досліджень В.М.Верховинця в контексті світового педагогічного досвіду* // Початкова школа. – 1995. – № 4. – 1,5 др. арк.

10. *Розвиток творчої фантазії молодших школярів* // Актуальні проблеми початкової освіти: Міжнародний збірник статей. – Полтава-Велико-Тирново, 1994. – 1,6 др. арк. (авторських – 0,8 др. арк.).

11. *Зарубіжні концепції естетичного розвитку молодших школярів в англomовних країнах* // Пріоритетні проблеми естетичної освіти молоді в сучасних умовах. – Херсон, 1993. – 0,9 др. арк.

12. *Виховання мистецтвом: зарубіжні технології* // Постметодика. – 1993. – № 2 – 1 др. арк.

13. *Форми організації контролю за рівнем знань студентів* // Макаренківські читання. – Полтава, 1992. – 0,6 др. арк. (авторських – 0,2 др. арк.).

14. *Досвід організації управління народною освітою в зарубіжних країнах* // Школа майбутнього директора. Розділ 7. – Полтава, 1991. – 1 др. арк. (авторських – 0,5 др. арк.).

15. *Розвиток творчої особистості учня засобами мистецтва в початковій школі Канади* // Початкова школа. – 1991. – № 11. – 1 др.арк.

16. *Роль учителя в естетичному розвитку учнів початкових класів загальноосвітньої школи Канади* // Педагогіка. – Вип.30. – К., 1991. – 1 др. арк.

17. *Зали знань і краси: музейне виховання шкільної молоді США і Канади* // Радянська школа. – 1989. – № 9. – 0,6 др. арк.

18. *Естетичне виховання молодших школярів Канади* // Початкова школа. – 1988. – № 12 – 0,8 др. арк.

19. *Зарубіжний досвід підготовки учителів до естетичного виховання* // Порівняльний аналіз сучасних систем вищої освіти в реформуванні вищої школи України. – Києво-Могилянська Академія, 1996. – 0,2 др. арк.

20. *Особливості використання українського декоративно-прикладного мистецтва у педагогічному процесі* // Всеукраїнська науково-практична конференція з проблем діяльності сільських навчальних виховних закладів. – Полтава, 1994. – 0,2 др. арк.

21. *Педагогічні погляди В.М.Верховинця* // Теоретико-методичні основи формування громадянина України: Матеріали Всеукраїнської наук. – практ. конференції. – Полтава, 1993. – 0,2 др. арк.

22. *Зарубіжні концепції розвитку творчої особистості школяра* // Розбудова національної початкової школи: Матеріали Всеукраїнської наук. – практ. конференції. – Полтава, 1993. – 0,2 др. арк.

23. *Порівняльний аналіз програм навчання українській мові в школах Канади* // Сучасні аспекти дослідження української мови: Тези Всеукраїнської наук. – практ. конференції. – Полтава, 1993. – 0,2 др. арк.

24. *Повернення забутих імен у вузівський курс педагогіки* // Використання спадщини повернутих і забутих діячів науки та культури в навчальному процесі вузу та школи. – Рівне, 1991. – 0,2 др. арк. (авторських – 0,1 др. арк.).

25. *Теоретичні основи естетичного виховання в елементарній*

школи Канади // Методологія і методи сучасних педагогічних досліджень. – Москва, 1989. – 0,2 др. арк.

26. *Естетичне виховання в сім'ї як засіб запобігання дитячих самогубств у Канаді // Тези вузівської конференції.* – Даугавпілс, 1988. – 0,2 др. арк.

27. *Ідеї А.С.Макаренка в Канаді // Творча спадщина А.С.Макаренка і удосконалення підготовки педагогічних кадрів.* – Полтава, 1988. – 0,2 др. арк. (авторських – 0,1 др. арк.).

Лещенко М.П. Технологии подготовки учителей к эстетическому воспитанию за рубежом (на материалах Великобритании, Канады, США).

Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – профессиональная педагогика. Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины, Киев, 1997.

Исследование по сравнительной педагогике содержит многие аспекты педагогических идей интернационального характера: значение и роль искусства в современном обществе; эстетика и воспитание, искусство в педагогическом процессе; творческое и эстетическое воспитание, индивидуализация воспитания и творческий процесс развития личности; педагогическое образование и технологии подготовки учителей эстетическому воспитанию.

Диссертация констатирует широкое применение эстетических концепций в системе профессионального педагогического образования, центральное место технологии создания и активизации эстетического поля в педагогическом процессе.

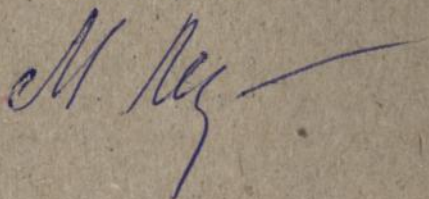
Leshchenko M.P. Foreign teacher training technologies of aesthetic education (Great Britain, Canada, USA). A doctoral dissertation. Speciality – 13.00.04 – Professional Pedagogics. Institute of

Pedagogy and Psychology of Professional Education of the Academy of Pedagogical Science of Ukraine, Kyiv, 1997.

Comparative Education Study involves many aspects of educational ideas across the borders: the meaning and value of arts in modern society, aesthetic and education, the arts in education, creative and aesthetic education, individuation and creative process, pedagogical education and teacher training technologies.

The dissertation states the broad implications of an aesthetic philosophy for the effective teacher training technologies, the centrality of aesthetic field in educational process.

Ключові слова: естетичне виховання, технологія, підготовка вчителя, естетичне поле, образотворче мистецтво, музика, хореографія, драма, інтеграційні, психотерапевтичні, етнозахисні функції мистецтва, естетичні характеристики інформаційного потоку.

AB 36.732